

VISEGRAD JOURNAL ON HUMAN RIGHTS

№ 2 (volume 1) 2020

VISEGRAD JOURNAL ON HUMAN RIGHTS

apr, 2020

Editorial board

Chairman of the editorial board:
Doc. JUDr. Julius Kovach, CSc

Members of the editorial board:

Slovak Republic

Prof. JUDr. Jan Svak, DrSc.
Doc. JUDr. Julius Kovach, CSc.
JUDr. Ivan Ikrényi, PhD., F.I.I.
JUDr. Denisa Soukenikova, PhD.
JUDr. Ivan Roháč, LL.M, MBA, PhD.
JUDr. Martina Reřichová, PhD.
Prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.
Prof. JUDr. Pavel Hollander, DrSc.
Prof. PhDr. JUDr. Milos Vecera, CSc.
Prof. JUDr. Jan Hurdik, DrSc.
JUDr. Alexandra Sestrienkova
JUDr. Lukáš Cisko, Ph.D.
JUDr. Ivana Shoshková, PhD.
JUDr. Jozef Beňo, PhD.

Czech Republic

JUDr. Petr Poledník
Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.
JUDr. Zdenka Papoušková, Ph.D.
Doc. JUDr. Blanka Vítová, LL.M., Ph.D.
Doc. et doc. JUDr. Naděžda Shishková, Ph.D.
Prof. JUDr. Michal Skrejpek, DrSc.
Prof. JUDr. Jan Hurdik, DrSc.

Ukraine

JUDr. Myroslava Hromovchuk, CSc.
Prof. JUDr. Yuriy Bysaha, DrSc.
Prof. JUDr. Oleksandr Roháč, DrSc.
Prof. JUDr. Dmytry Byelov, DrSc.
Doc. JUDr. ThDr. Oleksandr Bilash, CSc.
Prof. JUDr. Yaroslav Lazur, DrSc.
JUDr. Roman Fridmansky, CSc.
Prof. JUDr Sibilla Buletsa, DrSc.

Romania

Prof. JUDr. Ivan Horka, PhD.

Poland

Prof. JUDr. Piotr Stanis
Ph.D. Katarzyna Szwed
Ph.D. Marta Kolodziejczyk
Ph.D. Justyna Ciechanowska
Dr. Jarosław Storczyński

Dr. Grzegorz Maroń
Prof. dr hab. Janush Nichyporuk

Russian Federation

Prof. JUDr. Oleksandr Sevrukov, DrSc.
JUDr. Helena Shekk, PhD.

Moldova

Prof. JUDr. Valeriu Bujor
Prof. JUDr. Valeriu Čerba

Macedonia

Assoc. prof Zoran Filipovski, PhD.

Croatia

Prof. JUDr. Budislav Vukas jr., DrSc.

Hungary

Dr. Tímea Barzó
Dr. Varga Norbert
Dr. habil Csilla Csak, PhD
Dr. Erika Varadi-Csema, PhD, LL.M

Kazakhstan

Prof. JUDr. Kazbek Ukanov, DrSc.

Litva

Prof. JUDr. Arvid Struzhunas, DrSc.

Latvia

Doc. JUDr. Janis Grasis

Estonia

Prof. Tanel Kerikmäe
Dr Archil Chochia
LLM Madis Ernits

Austria

Prof. JUDr. Bernd Wieser, DrSc.

Publisher:

PANEURÓPSKA
VYSOKÁ ŠKOLA

Pan-European University
Faculty of Law
Tomášikova, 10
Bratislava

Uzhhorod National University
Faculty of Law
Kapituľna, 26
Uzhhorod

Public organization
„LEX PRO OMNES“
Mierová, 2529
Humenné

Registered number: EV 5051/14

ISSN 1339-7915

Contents

- Subjects of delegated authority in the field of economic activity**.....7
Суб'єкти делегованих повноважень у сфері господарської діяльності
Svitlana Bevz
- Possibilities of using international experience in the activity of the Cyber Police Department of the National Police of Ukraine**.....12
Можливості використання зарубіжного досвіду в діяльності Департаменту кіберполіції Національної поліції України
Valerii Bereza
- History of the doctrine of the offender**.....18
Історія вчення про особу злочинця
Tetiana Berkii
- Mechanism of legal cooperation between Ukraine and the EU: concept and structure**.....24
Механізм правового співробітництва України та ЄС: поняття та структура
Yurij Bysaga, Vasyl Homonai
- European grouping for territorial cooperation in Ukraine in the conditions of European integration**.....29
Європейське об'єднання територіального співробітництва в Україні в умовах євроінтеграції
Oleksandr Bilak
- Specificities of the systematization of economic procedural legislation of Ukraine**.....36
Особенности систематизации хозяйственного процессуального законодательства Украины
Lev Volevskyi
- Transformation of education of the sector of safety and defensive of Ukraine in the context of EU and NATO integration**.....40
Трансформація системи підготовки персоналу сектору безпеки й оборони України в контексті інтеграції в ЄС та НАТО
Hanna Volobuieva
- The influence of error on the qualification of the crime in the criminal law of Ukraine**.....45
Вплив помилки на кваліфікацію злочину у кримінальному праві України
Petro Vorobey, Oleg Batyuk, Elena Vorobey
- Correlation of the system of local government authorities with the state apparatus: normatively realistic approach**..... 51
Співвідношення системи органів місцевого самоврядування з державним апаратом: нормативно-реалістичний підхід
Lyubov Govorukha

- **Modern economy of innovative type and experience of its legislative support in the developed countries of the world**..... 58
Сучасна економіка інноваційного типу та досвід її законодавчого забезпечення в розвинутих країнах світу
Nadiia Holieva
- **Security sector management subjects: concept, types, organizational and legal foundations**..... 64
Суб'єкти управління сектором безпеки: поняття, види та організаційно-правові засади
Ganna Goncharenko
- **Separate criteria for departmental division of the subject matter in criminal proceedings**.....70
Окремі критерії відомчого розподілу предмета відання у кримінальному провадженні
Maryna Horodetska
- **Access to reproductive rights through cross border reproductive care**.....76
Доступ до репродуктивних прав у призмі транскордонної репродуктивної допомоги
Olena Hryhorenko
- **Legal protection of the rights of disabled passengers**..... 81
Правовий захист прав авіапасажирів з обмеженими можливостями
Oleksandr Grygorov
- **E-court as an alternative method of legal action**.....87
Електронний суд як альтернативний спосіб звернення до суду
Olena Hrytsaienko
- **Regulation of the protection of personal data: the experience of the democratic countries of the world**..... 93
Регулювання захисту персональних даних: досвід демократичних країн світу
Petro Guyvan
- **Legal regulation of bankruptcy of individuals in Ukraine**..... 99
Правове регулювання банкрутства фізичних осіб в Україні
Anton Hushylyk
- **Concept and content of strategic objects of infrastructure**.....104
Поняття та зміст стратегічних об'єктів інфраструктури
Heorhii Zubko
- **Juvenile law in Ukraine**.....116
Ювенальне право в Україні
Mariia Kyrylenko

- Research on human rights to work in the worldwide COVID-19 conditions:
 comparison of international experience.....121
*Дослідження права людини на працю в умовах COVID-19:
 порівняння міжнародного досвіду*
-
- Nataliia Klietsova, Polina Shyshlevska*
- Legal and social methods of protection against coronavirus on merchant ships.....127
Правові та соціальні методи захисту від коронавірусу на торговельних суднах
-
- Yevgeniya Klyuyeva*
- State resource conservation policy as a tool
 of providing the environmental rights of citizens.....132
*Державна політика в сфері ресурсозбереження
 як засіб забезпечення екологічних прав громадян*
-
- Kateryna Koval*
- Incentives of state servants in accordance
 with the legislation of the Member States of the European Union.....138
*Заохочення, які застосовуються до державних службовців відповідно
 до законодавства держав – членів Європейського Союзу*
-
- Arthur Koldashov*
- Constitutional legitimacy and legitimate expectations of citizens:
 the interconnection of legal categories through the lens of interaction.....144
*Конституційна законність і законні очікування громадян:
 взаємозв'язок правових категорій крізь призму взаємодії*
-
- Pavlo Kolomiitsev*
- National ideology of the Ukrainian nation
 in the religious context of the hybrid war.....150
*Національна ідеологія українського народу
 в релігійному контексті гібридної війни*
-
- Pavlo Konovalchuk*
- Constitutional Court of the Slovak Republic: peculiarities of status and activity.....155
*Конституційний Суд Словацької Республіки:
 особливості статусу і діяльності*
-
- Vasyl Korcha*
- Theoretical and methodological content of people's representation.....163
Теоретико-методологічний зміст народного представництва
-
- Iryna Kostytska*
- Administration of joint investigation team's activity.....170
Адміністрування діяльності спільної слідчої групи
-
- Myroslava Krasnoborova*

- ✔ **Fair trial: the notion and subjective-objective characteristics.....175**
Справедливий суд: поняття та суб'єктивно-об'єктивна характеристика

Taras Lukash
- ✔ **Unjustified seizure of property as abuse of criminal procedural rules in Ukraine.....179**
Безпідставне вилучення майна як зловживання кримінально-процесуальними нормами в Україні

Sofia Penkovska
- ✔ **The issue of cloning in the light of defining human legal and moral obligations184**
Проблема клонування у світлі визначення правових та моральних обов'язків людини

Terezia Popovych
- ✔ **Compulsory acquisition of property under the Constitutions of Ukraine and EU countries.....191**
Примусове відчуження об'єктів права приватної власності за конституціями України та держав Європейського Союзу

A.M. Savchenko
- ✔ **Correlation between the principle of centralization and decentralization in public administration activities.....197**
Співвідношення принципу централізації та децентралізації в діяльності публічної адміністрації

Dmytro Sitar
- ✔ **The notion and essence of the people's veto: theory issues.....203**
Поняття і сутність народного вето: теорія та проблеми

Vasil Haruta
- ✔ **Artificial intelligence in intellectual property law: current trends.....209**
Штучний інтелект у праві інтелектуальної власності: сучасні тенденції

Olesia Cherpys
- ✔ **The right to apply gene biogenical engineering in human reproduction..... 215**
Право на застосування генної біоінженерії в разі репродукції людини

Viktor Checherskiy

The issue of cloning in the light of defining human legal and moral obligations

Проблема клонування у світлі визначення правових та моральних обов'язків людини

Tereziia Popovych

Key words:

legal obligation, moral obligation, cloning, clone.

Ключові слова:

правовий обов'язок, моральний обов'язок, клонування, клон.

Вступ. Поява в другій половині XX–XXI ст.ст. нового покоління прав, які пов'язані з можливістю людини самостійно розпоряджатися своїм тілом (соматичних прав), спровокувала значні дискусії серед науковців, громадських діячів, суспільства загалом, що зумовило необхідність здійснювати правові дослідження з прив'язкою до етичних аспектів. Одним із таких прав, що викликає особливий суспільний резонанс, є право на клонування. Незважаючи на те, що натеper реалізація такого права не носить масового характеру (як, до прикладу, це має місце з правами на аборт, евтаназію), проте сама перспектива розвитку та ймовірного застосування клонування людини у тій чи іншій формі на практиці несе в собі загрози щодо досягання на людську ідентичність, неповторність, а надалі за певних умов – на функціонування людства загалом. Окрім цього, право на клонування спричинює низку правових проблем, які слід розглянути в світлі обов'язків. В аспекті новизни аналізу права на клонування крізь призму правових обов'язків наша розвідка матиме переважно проблемний та перспективний характер і спрямовуватиметься на окреслення можливих шляхів вирішення деяких поставлених у науці питань.

Розуміння та правове регулювання клонування. Клонування постає складним процесом, який є «результатом таких репродуктивних технологій, як маніпуляції зі статевими клітинами, штучне запліднення та сурогатне материнство». ¹ У науковій літературі та міжнародному законодавстві сформовано уявлення про два види клонування: репродуктивне та терапевтичне. Тобто залежно від поставлених цілей розрізняють клонування, спрямоване на відтворення людської чи інших істот як способу розмноження (репродуктивне клонування), і клонування для медичних цілей (терапевтичне клонування), наприклад, у цілях регенерації органів тієї ж людини або виробництва медичних препаратів. Сутність терапевтичного клонування полягає у тому, що шляхом перенесення ядра соматичної клітини в яйцеклітину, з якої було попередньо вилучене її власне ядро, створюється ембріон, однак, на відміну від репродуктивного клонування, без мети подальшої імплантації цього ембріону в організм жінки. Розвиток ембріона штучно припиняють по закінченні 14 днів після одержання з нього стовбурових клітин. Останні надалі будуть використані з терапевтичною метою, тобто для вирощування тканин й органів людини ². Оскільки сучасна медицина стрімко розвивається та вбачає нові перспективи та новітні розробки у напрямі лікувальної діяльності, зокрема, і у зв'язку із результатами терапевтичного клонування, котрі можуть допомогти у боротьбі із важкими хворобами (такими як рак, діабет, хвороба Паркінсона, Альцгеймера та інші), передбачаємо, що розвиток терапевтичного клонування є неминучим ³.

Поряд з цим головна суперечність терапевтичного клонування простежується крізь призму того, що після отримання стовбурових клітин клонований ембріон людини знищується. Завдяки цьому дослідники бачать певні загрози в застосуванні такої технології, а саме: людина стає «джерелом для донорства», а тому принижується її гідність; через знищення ембріонів порушується невід'ємне право людини на життя.

¹ Романовский Г.Б. Право, генетика, клонирование. Гражданин и право. 2015. № 11. С. 13.

² Островська Б. Міжнародно-правове регулювання репродуктивного та терапевтичного клонування людини. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2018. № 1. С. 40.

³ Potarchuk A., Popovych T., Kostenko Y., Baryska Y., Levkulych V. The right to clone: some aspects of the contemporary discourse. Wiadomości Lekarskie. 2020, tom LXXIII, Nr 3. S. 601.

Окрім цього, має місце потенційна загроза перетворення терапевтичного клонування на репродуктивне⁴.

Суспільний резонанс та разом із тим неоднозначність сприйняття технологій клонування пов'язані з оцінкою того, «чи такі технології сприяють розвитку людства, чи загрожують». Головна небезпека цих технологій, як указує Н.В. Ніколаєнко, полягає в тому, що вони створюють «загрозу унікальності та особистої недоторканості, роблячи спадковість людини беззахисною перед стороннім втручанням»⁵.

Зважаючи на значимість та подальші можливі перспективи клонування людини, міжнародна спільнота на рівні глобальному та регіональному, а також національні законодавства держав світу регламентують особливості «функціонування» режиму клонування. Натепер світова спільнота як на законодавчому, так і етичному рівнях висловлює свою заборону щодо здійснення репродуктивного клонування, однак цілком можливо, що в найближчому часі такі заборони будуть зняті. Причинами для цього можуть бути, зокрема, стрімкий науково-технічний прогрес людства, активний розвиток науки, секуляризація сучасного суспільства, втрата духовних орієнтирів та інші. Завдяки зняттю заборон людство може опинитися перед серйозними викликами, які впливатимуть на його подальше існування. Цілком імовірно, що репродуктивне клонування може стати явищем «масовим», як це вже має місце в тваринному світі.

Так, Конвенція Ради Європи про права людини та біомедицину 1997 р. фундаментальним постулатом визначає превалювання інтересів та добробуту окремої людини над виключними інтересами всього суспільства або науки. Додатковим протоколом до цієї Конвенції від 12.01.1998 р. було заборонено «будь-яке втручання з метою створення людської істоти, що генетично ідентична іншій людській істоті, яка живе чи померла». При цьому генетична ідентичність іншій людській істоті означає «людську істоту, що має з іншою людською істотою тотожний набір генів ядра»⁶.

Загальна декларація про геном людини та права людини 1997 р. у ст. 1 визначає, що геном людини «лежить в основі початкової спільності всіх представників людського роду, а також визнання їх невід'ємної гідності та різноманіття». Свою чергою в ст. 11 міститься положення про заборону клонування як практики, що суперечить людській гідності, «з метою відтворення людської особи»⁷. Заборону репродуктивного клонування містить також Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 р. (ст. 3)⁸.

Окрім цього, варто додати, що в рамках 59-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН (2004–2005 рр.) за ініціативою Німеччини, Італії, Франції та деяких інших держав до обговорення пропонувався проєкт Міжнародної конвенції проти клонування людини з метою відтворення, ціллю якого була пропозиція якщо не цілковитої заборони клонування, то хоча б встановлення серйозних обмежень щодо нього. Серед аргументів «проти» клонування зокрема висловлювались: ембріон є людиною на найбільш ранніх етапах розвитку; попит на жінок-донорів створить нову форму дискримінації тощо⁹.

Звертаючись до національного рівня регулювання питання щодо клонування, зазначимо, що Законом України «Про заборону репродуктивного клонування людини» від 14.12.2004 р. була введена заборона саме репродуктивного клонування людини. При цьому про терапевтичне клонування йдеться, отже, воно дозволяється. Цим Законом також визначається поняття клонування людини як «створення людини, яка генетично ідентична іншій живій або померлій людині, шляхом перенесення у залишену без ядра жіночу статеву клітину ядра соматичної клітини людини»¹⁰.

⁴ Островська Б. Міжнародно-правове регулювання репродуктивного та терапевтичного клонування людини. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2018. № 1. С. 44.

⁵ Ніколаєнко Н.В. Філософські проблеми сучасних антропогенетичних досліджень. Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. 2015. Вип. 2. С. 64.

⁶ Конвенція Ради Європи про права людини та біомедицину від 04.04.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334 (дата звернення: 21.04.2020); Додатковий протокол до Конвенції про захист прав людини і гідності людської істоти в зв'язку з використанням досягнень біології та медицини, що стосуються заборони клонування людських істот від 12.01.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_526 (дата звернення: 21.04.2020).

⁷ Загальна декларація про геном людини та права людини від 11.11.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_575 (дата звернення: 21.04.2020).

⁸ Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 21.04.2020).

⁹ Романовський Г.Б. Право, генетика, клонирование. Гражданин и право. 2015. № 11. С. 16.

¹⁰ Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14.12.2004 р. № 2231-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 5. Ст. 111.

Цікавим для аналізу є досвід окремих держав щодо регламентації сфери клонування. Так, у США в 1994 р. при Національному інституті здоров'я була створена комісія з питання про людський ембріон. Ця комісія дійшла висновку, що людська особа проявляється лише на 14-й день розвитку. Ембріон ще не є особою, але формою людського життя, яка володіє моральною цінністю. Таким чином, якщо більшість зародків до 14 днів гинуть природним шляхом, то експерименти над ембріонами допустимі до досягнення 14 днів без подальшої імплантації в організм жінки. Також 2001 р. у Великобританії був прийнятий Закон про репродуктивне клонування людини (Human Reproductive Cloning Act 2001). Останній передбачає кримінальну відповідальність до 10 років позбавлення волі за пересадку жінці людського ембріона, який був створений інакше, аніж шляхом запліднення¹¹.

Коротке окреслення правового регулювання клонування людини засвідчує загалом негативне сприйняття й заборону репродуктивного, однак допустимість терапевтичного клонування на практиці. Водночас заборона репродуктивного клонування з боку міжнародної спільноти демонструє бажання не допустити у майбутньому відповідні дії, адже вони можуть призвести до втрати людиною своєї ідентичності й неповторності, порушити природний процес народжуваності. З цього ми можемо висловити позицію щодо «прихованого» передбачення обов'язку людини зберігати свою ідентичність, своє місце в світі живого. Адже зняття мораторію на репродуктивне клонування може призвести до того, що людина самостійно вирішуватиме питання щодо народження нового життя в штучний спосіб, використовуючи біомедичні технології. У такий спосіб ми цілком справедливо можемо говорити про обов'язок кожного зберігати свою людську (а отже, природну значною мірою) ідентичність й не допускати втручань, які б змогли негативно впливати на неї. Такий обов'язок, як стає зрозумілим, має переважно моральний характер свого усвідомлення.

Статус клона. В контексті проблеми клонування логічним постає питання щодо визначення правового статусу клона, а саме ким він буде стосовно свого «оригіналу», тобто свого донора: братом (сестрою) чи дитиною¹². Не слід забувати, що розвиток людини залежить не лише від біологічної спадковості, але також і від середовища (соціуму, сім'ї, культурної ситуації тощо) перебування. Тому має місце також питання про те, яким чином клонована особа буде інтегруватися в нові для неї середовища, наскільки це буде складно для неї¹³. З цього приводу К.М. Гнатик відзначає, що відносини між клоном та клонованим схожі до відносин між однойцевими близнюками, один із яких народився значно пізніше за іншого. Генетично вони ідентичні. З іншого боку, якщо виходити з позиції, що для того, щоб вважатися дітьми одних батьків, індивіди повинні мати спільного батька та спільну матір, важко прийняти, що відносини між клоном і клонованим можуть виступати відносинами дітей одних батьків за повної відсутності спільних батьків. Можливий іще третій варіант: між клоном і клонованим немає жодних відносин як родичів¹⁴.

Отже, необхідність визначення правового статусу клона спричинена потребою зрозуміти, в якому відношенні до свого донора він перебуватиме, а отже, права та обов'язки кого нести надалі. Відкидаючи пропозицію щодо відсутності жодних відносин як родичів між клоном та клонованим, пропонуємо визначення такої перспективи цих відносин. У центрі ідентифікації та закріплення правового статусу клона лежатиме мотивація донора щодо «вироснування» клонованої людини. Така мотивація має формально фіксуватися перед безпосереднім застосуванням біомедичних технологій. Тобто якщо донор мав на меті «виросити» брата чи сестру, то надалі клон матиме саме такий статус, якщо ж дитину – то, відповідно, статус дитини. Тому в майбутньому саме цей фактор формуватиме основу для визначення прав та обов'язків клона як окремої людини щодо донора та в соціумі загалом.

Разом із тим в окресленому випадку простежується й моральний зріз обов'язку. Постає слушне запитання про те, чи має право людина вирішувати «статус» клонованого, адже остання надалі визначатиме його правове становище в суспільстві.

Клон та проблема юридичної відповідальності. Поява клонів спричинить необхідність вирішення проблеми щодо їх юридичної відповідальності, до прикладу, у разі вчинення правопорушень. Іншими словами, постане питання щодо можливості визначення клонів як окремих самостійних суб'єктів юридичної відповідальності. З одного боку, має місце потреба розмежувати правовий статус клонованої особи та звичайної «природної» людини, а з іншого – пояснити рівність їхніх прав¹⁵.

¹¹ Романовский Г.Б. Право, генетика, клонирование. Гражданин и право. 2015. № 11. С. 19–20.

¹² Кожевникова М. Клонирование людей и проблема статуса клона. Этнографическое обозрение. 2013. № 3. С. 98.

¹³ Алиева М.Н. Биоэтические и правовые вопросы клонирования: анализ норм международного права и российского законодательства. Актуальные проблемы российского права. 2010. № 1. С. 392.

¹⁴ Гнатик Е.Н. Философско-гуманитарные аспекты проблемы клонирования человека. Вестник РУДН. Философия. 2003. № 1. С. 119.

¹⁵ Гембар А. Етико-правові аспекти клонування людського організму: виклики сьогодення. Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства. 2019. № 3. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/220/213> (дата звернення: 21.04.2020).

На думку А.І. Йориш, клони людей повинні мати ті ж права й ту ж відповідальність, що й звичайна людина. Дослідник пропонує заборонити клонування засуджених убивць й інших жорстоких злочинців, адже наявна ймовірність вважати, що схильність до жорстокості та вбивств може генетично зумовлюватися¹⁶.

Проблему відповідальності клонів, на наше переконання, слід розглядати в світлі розуміння клона як такого. Незважаючи на те, що останній «здобув» життя в неприродний спосіб, все ж за умови вирощування його в організмі жінки слід допустити, що це саме людська істота, незважаючи навіть на те, що генетично він ідентичний до свого донора. Важливо відзначити, що, незважаючи на те, що донор та клон матимуть ідентичні генетичні характеристики, все ж соціальні складники різнитимуться, а отже, не можна говорити про двох «ідентичних» осіб. Іншими словами, соціальний досвід донора та клона не можуть бути однаковими. Г.Б. Романовський наголошує на тому, що клон у результаті володітиме самостійною правосуб'єктністю як особа, і не може вважатися рабом чи власністю донора¹⁷.

Виходячи з цього, несення обов'язків клоном та, відповідно, його відповідальність буде тотожною до обов'язків та відповідальності звичайної людини. При цьому рівність прав клона та звичайної людини повинна бути зафіксована на законодавчому рівні.

Що ж стосується заборони клонування засуджених убивць й інших жорстоких злочинців, то така пропозиція не може бути нами підтримана, адже сучасна наука так і не з'ясувала остаточно зумовленість жорстокості й скоєння тяжких злочинів генетичними параметрами. Більше того, ми переконані, що «криміногенність» людини спровокована переважно соціальними факторами, а тому заборона клонувати злочинців є недоцільною.

Клонування та питання щодо згоди. Проведення технологій клонування передбачає наявність згоди донора щодо відібрання в нього генетичного матеріалу як основи для подальшого вирощування клона. Окрім цього, необхідною є також згода сурогатної матері, яка виношуватиме клона. А.І. Йориш вважає, що клони повинні виношуватись і народжуватись лише дорослою жінкою, яка надала добровільну згоду (без примусу) щодо цього. Своєю чергою вирощування клона в лабораторіях повинне бути заборонене. Окрім цього, клонування живої людини має здійснюватися виключно за її письмовою згодою, в тому числі й після смерті, що впливає з права власності кожної людини на генетичний код і право ним розпоряджатися. У цьому сенсі дослідник пропонує заборонити клонування неповнолітніх, адже вони не досягли ще зрілості для прийняття рішення щодо клонування¹⁸.

Цілком погоджуючись з обґрунтуванням А.І. Йориш, додамо, що на законодавчому рівні слід закріпити обов'язок донора та сурогатної матері у формальний спосіб висловити добровільно згоду на участь у здійсненні клонування людини. Донором та сурогатною матір'ю можуть бути виключно повнолітні, фізично (в тому числі й психічно) здорові особи, які здатні усвідомлювати свою відповідальність за участь у цьому процесі, приймати адекватні рішення.

Репродуктивне клонування дає змогу здійснити клонування з клітин не тільки живої, але й померлої людини. У зв'язку з цим науковці слушно ставлять питання про те, хто повинен розпоряджатися генетичним матеріалом для подальшого відтворення цієї людини, а також чи може індивід, чий клітини були клоновані після смерті, бути батьком (матір'ю)¹⁹.

Відповідаючи на поставлені запитання, зазначимо, що частково відповіді на них уже дані нами вище. Так, питання щодо розпорядження генетичним матеріалом людини після її смерті повинне вирішуватися в світлі її згоди на клонування після смерті. Тобто перед смертю людина має бути зобов'язана законом чітко визначити свою добровільну згоду на клонування з її генетичного матеріалу після смерті. За умови відсутності такої особистої згоди клонування з її генетичного матеріалу має бути заборонене.

Своєю чергою відповідь на питання про те, чи може індивід, чий клітини були клоновані після смерті, бути батьком (матір'ю), має бути надана крізь призму мотивації донора, тобто в якості кого останній бажає, щоб виступав клон: дитини чи брата (сестри). Залежно від цього донор за умови здійснення клонування після його смерті матиме відповідний статус: батька (матері) чи брата (сестри).

¹⁶ Йориш А.І. Правовые и этические проблемы клонирования человека. Современное медицинское право в России и за рубежом : сб. науч. тр. Центр социал. науч.-информ. исслед.; отд. правоведения; Центр эколого-правовых исслед.; центр адм.-правовых исслед. / Отв. ред.: О.Л. Дубовик, Ю.С. Пивоваров. Москва. 2003. С. 241.

¹⁷ Романовский Г.Б. Право, генетика, клонирование. Гражданин и право. 2015. № 11. С. 14.

¹⁸ Йориш А.І. Правовые и этические проблемы клонирования человека. Современное медицинское право в России и за рубежом : сб. науч. тр. Центр социал. науч.-информ. исслед.; отд. правоведения; Центр эколого-правовых исслед.; центр адм.-правовых исслед. / Отв. ред.: О.Л. Дубовик, Ю.С. Пивоваров. Москва. 2003. С. 242.

¹⁹ Гнатик Е.Н. Философско-гуманитарные аспекты проблемы клонирования человека. Вестник РУДН. Философия. 2003. № 1. С. 119.

Клонування та проблема батьківства (материнства). У процес клонування переважно залучені три особи: донор соматичної клітини, донор яйцеклітини та сурогатна мати. Як зазначає з цього приводу М. Кожевникова, можлива ситуація, коли всі ці ролі виконуватиме одна жінка, але також допустимо, що осіб, які беруть участь у клонуванні, декілька. При цьому незалежно від кількості осіб, які беруть участь у клонуванні, має місце ризик як для здоров'я, так і психологічний²⁰. Виходячи з наявності кількох учасників процесу клонування відкритим залишається питання щодо визначення батьківства клона.

Перед відповіддю на поставлене запитання зазначимо, що проблема батьківства (материнства) клона вирішуватиметься тоді, коли донор чітко визначить свою мотивацію про подальший «статус» клона як дитини, як це ми окреслювали вище.

Має місце кілька варіантів щодо материнства клонованої дитини: а) донор яйцеклітини; б) жінка, яка виносила й народила (сурогатна мати). Так, донор яйцеклітини матиме з клонованою дитиною генетичний зв'язок, а сурогатна мати – зв'язок іншого характеру (психологічного). Більшу складність у визначення материнства вносить усвідомлення того, що донор соматичної клітини та донор яйцеклітини можуть бути двома різними жінками. Ще більші труднощі пролягають крізь призму того, що донором генетичного матеріалу може бути лише чоловік. У такому разі кого вважати матір'ю клонованої дитини?²¹

В.П. Сальников та О.Е. Старовойтова вважають, що батьками клонованої дитини слід вважати тих осіб, які її усиновлять, у такий спосіб реалізуючи своє право на сім'ю. Завдяки цьому дослідники зазначають, що клонування людини не слід відносити до репродукції, репродуктивних технологій, адже технічно виключена можливість існування в дитини батька. Є можливість також обійти процес усиновлення, а саме шляхом визнання жінки, яка виносила клоновану дитину (сурогатної матері), матір'ю такої дитини²².

Простіше вирішити проблему, коли пара звернулася до спеціальної медичної установи з метою подальшого формування клонованої людини. Тоді навіть за умови, що чоловік буде донором генетичного матеріалу, можна допустити, що матір'ю клонованої дитини буде дружина цього чоловіка. Якщо ж допустити можливість чоловіка самостійно звертатися до медичної установи за здійсненням клонування, то матір'ю дитини може бути або сурогатна мати, або донор яйцеклітини.

Не прагнучи розв'язати поставлені проблеми, лише зазначимо, що вирішення питання про материнство (батьківство) клонованої дитини спричинює необхідність визначення статусу матері, батька, дитини, що, своєю чергою, породжує потребу в окресленні їхніх взаємних прав та обов'язків. Залишається відкритим питання про те, хто нестиме батьківські (материнські) обов'язки щодо клонованої дитини.

Етична проблема клонування в світлі моральних обов'язків. Вище здійснений нами аналіз правових проблем клонування в світлі правових обов'язків дав змогу зрозуміти, що неможливо відділяти останні від обов'язків морального характеру, які «супроводжують» та постають свого роду соціальним підґрунтям правових. Здійснення клонування людини – це велика відповідальність, це тягар визначення його доцільності, перспектив розвитку та формулювання цілей, оцінювання загроз і можливих небезпек. Як відомо, клонування овечки Доллі в 1996 році потребувало 227 неуспішних спроб. Звідси постає слушне питання про те, скільки спроб буде потрібно для клонування людини, адже на світ може з'явитись значна кількість мертвонароджених дітей чи дітей із фізичними та психічними вадами²³. Залишається відкритим питання про доцільність здійснення клонування людини загалом та про виправданість допущення можливих негативних наслідків для цього процесу.

Висновки. Таким чином, розгляд проблеми клонування у світлі правових та моральних обов'язків людини дав змогу зрозуміти, що здійснення відповідної процедури потребує визначення на законодавчому рівні низки питань, головні з яких спрямовані на усвідомлення доцільності клонування, перспектив розвитку та формулювання його цілей, оцінювання загроз і можливих небезпек. Окрім цього, ми спробували дати відповіді на ті питання, які слушно ставляться науковцями, залишаючись дискусійними. Нами було визначено, що заборона репродуктивного клонування натепер зумовлює обов'язок кожного збері-

²⁰ Кожевникова М. Клонирование людей и проблема статуса клона. Этнографическое обозрение. 2013. № 3. С. 98.

²¹ Гнатик Е.Н. Философско-гуманитарные аспекты проблемы клонирования человека. Вестник РУДН. Философия. 2003. № 1. С. 119.

²² Сальников В.П., Старовойтова О.Э. Клонирование человека как правовая категория. Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. 2006. № 1. С. 35.

²³ Захарцев С.И., Сальников В.П. Человек и клон. Есть ли пределы биомедицинских экспериментов над человеческим существом? Мир политики и социологии. 2013. № 11. С. 163–170.

гати свою людську ідентичність й не допускати втручань, які б змогли негативно впливати на неї. В основі ідентифікації та закріплення правового статусу клона має лежати мотивація донора щодо виношування клонованої людини. Моральний зріз обов'язку при цьому пролягає крізь призму того, чи має право людина вирішувати питання про «статус» клонованого. Ми показали, що несення обов'язків клоном та його відповідальність повинні бути тотожними до обов'язків та відповідальності, що притаманні будь-якій людині у подібних випадках. На законодавчому рівні необхідно закріпити обов'язок донора та сурогатної матері у формальний спосіб висловити добровільно згоду на участь у здійсненні клонування людини. Також ми дійшли висновку про невизначеність суб'єктів, які нестимуть батьківські (материнські) обов'язки щодо клонованої дитини: донор, сурогатна матір, інші суб'єкти. Від цього залежатимуть подальші взаємні права та обов'язки між батьками та клонованою дитиною.

Анотація

Стаття присвячена розгляду проблеми клонування у світлі визначення правових та моральних обов'язків. Автором було визначено, що заборона репродуктивного клонування натеper зумовлює обов'язок кожного зберігати свою людську ідентичність і не допускати втручань, які б змогли негативно впливати на неї. В основі ідентифікації та закріплення правового статусу клона має лежати мотивація донора щодо виношування клонованої людини. Моральний зріз обов'язку при цьому пролягає крізь призму того, чи має право людина вирішувати питання про «статус» клонованого. На думку автора, несення обов'язків клоном та його відповідальність повинні бути тотожними до обов'язків та відповідальності, що притаманні будь-якій людині у подібних випадках.

Summary

The article deals with the problem of cloning in the light of defining legal and moral obligations. The author has determined that the prohibition of reproductive cloning today requires everyone to preserve their human identity and prevent interference that could adversely affect it. The identification and consolidation of the legal status of the clone must be based on the donor's motivation for carrying the cloned person. The moral slice of obligations thus lies through the prism of whether a person has the right to resolve the issue of the "status" of the cloned one. In turn, in the author's view, the clone's responsibilities and responsibilities should be identical to those of any person in such cases.

Використана література:

1. Загальна декларація про геном людини та права людини від 11.11.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_575 (дата звернення: 21.04.2020).
2. Конвенція Ради Європи про права людини та біомедицину від 04.04.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334 (дата звернення: 21.04.2020).
3. Додатковий протокол до Конвенції про захист прав людини і гідності людської істоти в зв'язку з використанням досягнень біології та медицини, що стосуються заборони клонування людських істот від 12.01.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_526 (дата звернення: 21.04.2020).
4. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 21.04.2020).
5. Про заборону репродуктивного клонування людини : Закон України від 14.12.2004 р. № 2231-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 5. Ст. 111.
6. Алиева М.Н. Биоэтические и правовые вопросы клонирования: анализ норм международного права и российского законодательства. *Актуальные проблемы российского права*. 2010. № 1. С. 389–397.
7. Гембар А. Етико-правові аспекти клонування людського організму: виклики сьогодення. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*. 2019. № 3. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/220/213> (дата звернення: 21.04.2020).
8. Гнатик Е.Н. Философско-гуманитарные аспекты проблемы клонирования человека. *Вестник РУДН. Философия*. 2003. № 1. С. 112–122.

9. Захарцев С.И., Сальников В.П. Человек и клон. Есть ли пределы биомедицинских экспериментов над человеческим существом? *Мир политики и социологии*. 2013. № 11. С. 163–170.
10. Йорыш А.И. Правовые и этические проблемы клонирования человека. *Современное медицинское право в России и за рубежом* : сб. науч. тр. Центр социал. науч.-информ. исслед.; отд. правоведения; Центр эколого-правовых исслед.; центр адм.-правовых исслед. / Отв. ред.: О.Л. Дубовик, Ю.С. Пивоваров. Москва. 2003. С. 235–254.
11. Кожевникова М. Клонирование людей и проблема статуса клона. *Этнографическое обозрение*. 2013. № 3. С. 95–101.
12. Ніколаєнко Н.В. Філософські проблеми сучасних антропогенетичних досліджень. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2015. Вип. 2. С. 61–67.
13. Островська Б. Міжнародно-правове регулювання репродуктивного та терапевтичного клонування людини. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 1. С. 39–45.
14. Романовский Г.Б. Право, генетика, клонирование. *Гражданин и право*. 2015. № 11. С. 10–20.
15. Сальников В.П., Старовойтова О.Э. Клонирование человека как правовая категория. *Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России*. 2006. № 1. С. 31–36.
16. Potapchuk A., Popovych T., Kostenko Y., Baryska Y., Levkulych V. The right to clone: some aspects of the contemporary discourse. *Wiadomości Lekarskie*. 2020, tom LXXIII, Nr 3. S. 597–602.

Tereziia Popovych,
Candidate of Law Sciences,
Associate Professor of the Department of Theory and History of State and Law
of the Law Faculty
Uzhgorod National University